

RIEDL FRIGYES

Mikor Riedl Frigyes először ült le az egyetemi katedrához, első szava Péterfy Jenőnek szólt. Meghalt barátjának árnya, mint mindenüvé, úgy ide is elkísérte. Meleg, szomorú hangon emlékezett meg róla. Boldogabb lennék — mondta —, ha most ő élne, és itt ülne a helyemen, én meg önök között lehetnék. Riedl ez őszinte, igaz óhajtása, úgy gondolom, részben teljesült is. Ott ül vele a katedrán Péterfy Jenő is. Gondolatait, sokszor érzéseit, néha a gesztusait, sőt hanghordozását is átörökölte, és tudatosan vagy önkéntelenül továbbterjeszti Riedl. Sorsa, hirtelen, tragikus halála folyton, foglalkoztatja, mint — különben is — minden, ami az életben visszas, keserű és kegyetlen.

Riedl keresi az életben a tragédiákat. Lesi a nagy értékek lomha tengődés ét vagy érthetetlen pusztulását. Hitetlenségét akarja ezzel jó erősen megalapozni, bele akarja tanulni magát a csalódásokba, hogy széksziszének ítélete ne ingadozhasson, és nyugodtan megmosolyoghassa a világ hiúságait, hasztalan erőfeszítéseit.

Riedl alapján véve romboló természet, de ízlése és tanultsága távol tartja őt a közoltároknak hírt hozó, hangos rombolásától. Veszélyes kedvét csak az irodalmon tölti ki. Ő volt az, aki szét akarta tépni mindazt a szép illúziót, ami a hun monda köré szövődött, s könyv-mondákká degradálta azokat. Nagy élvezettel beszél most is egy ismerőséről, akinek az asztalfiókjában van egy hatalmas kézirat, melyben kimutatja Anonymusról, hogy az nem is volt, s az egész krónikája csak egy sokkal későbbi író hamisítványa. A nemigaz, a hamisított leleplezése, irodalmi illúziók széttépeése egyik legkedvesebb foglalkozása, s habozás nélkül, segítségét felajánlva siet amellé, ki irodalmunk szerény életében rábukkan egy-egy ilyen „sajátságos” esetre.

Mikor ott ül a katedránál, oldalvást fordulva hallgatóinak, megtámasztva nagy, érdekes fejét, szinte észrevétlenül mosoly lopózik ajkára, ha valamely megjegyzéséről megérzi, hogy az valakinek a lelkébe vágott, valahol nagy, de mégis szomorú világosságot, magára eszmélést keltett.

*

Mutasd a könyöködet, s megmondom, ki vagy. Ezt a mondást szűrhetjük le, ha egy kissé körülnézünk nálunk az állások betöltésénél. Sajnos, hogy ahol legkevésbé szabadna ennek érvényesülni, az egyetemi tanzékek betöltésénél sincs másképpen a dolog. Riedl egyetemi tanársága, mint sok másban, úgy ebben is kivétel. Őt egy ötlet hozta be az egyetemre. A tanárjelölő bizottság annak idején Gyulai utódjának ajánlásánál egyforma szavazattal kandidált két pályázót. A versenyzők egyszerre érkezvén be, nem lehetett eldönteni, hogy melyik legyen az első. Ekkor valaki a leghevesebb vitatkozások közt felállt, s azt mondta: — Sose veszekedjetek, van nekem egy jó ötletem. Ne jelöljük mi ezek közül egyiket se, hanem hívjunk meg egy harmadikat: Riedlt. — A gonddal terhelt tanári homlokok erre rögtön kisimultak, s ajánlták egyhangúlag azt, akinek önéletrajza nem feküdt előttük, s akinek érdekében senki se nyikorgatta előszobájuk ajtaját.

Sajátságos véletlene a sorsnak, hogy az, ki annyira szereti az ötleteket, hogy néha az igazságot is megcsontítja kedvökért, egy ötletnek köszönhette egyetemi tanárságát.

Riedl bizonyos tekintetben friss, egészséges levegőt hozott magával az egyetem kissé korhadt épületébe. Mindenekelőtt valahogyan másképpen fogja fel tanársága hivatását, mint sok más. Nemcsak előadó, hanem tanár is akar letenni. Közelebb férközött tanítványaihoz, s egy cseppet sem örül annak az elzárt légkörnek, melybe a magasra emelt katedra szorítja a tanár emberi mivoltát és egyéniségét. Látszik rajta, hogy ott fenn az emelvényen nem érzi jól magát: egy fél óra alatt négy-szer is megfordul a székén, sokszor erősen belefog a katedrába, mintha le akarná tolni, s apró Greguss-cé-

duláit állandóan, idegesen dobálja ide-oda. Egész boldog, mikor szemináriumi órát tart, s odaülhet hallgatói közé a padokba. Óra után mindig talál tanítványra, akit karon foghat, kikérdezhet, akinek tanácsot adhat valamiféle tudományos kérdésben.

*

Általában az emberek két csoportba sorozhatók. Az egyikbe, akik megfigyelnek, a másikba, akiket megfigyelnek. Riedl a megfigyelők közé tartozik. Ha valakivel társalog, egészen a közelébe megy, a szavait jóformán nem is hallja, inkább a szeme játékát figyeli meg. Ezért van az, hogy a vele társalgónak sokszor nem a beszédére, hanem — a gondolatára felel. A legtöbb embernek természetesen meglepő dolog ez, s a nem őszintéknek némelykor kínos is.

Riedl egyéniségének ez az alapvonása sok mindent megmagyaráz. Szinte természetesnek látszik, hogy legkedvesebb költője Arany lesz, a nagy kontemplatív költő, és hogy róla írja meg legnagyobb, legszebb könyvét. A megfigyelés a pszichológia legfőbb eszköze lévén, Riedl érdeklődése tehát mintegy ösztönszerűleg azon magyar írók felé fordul, akik a legtöbb pszichológiával dolgoztak. Legelső tanulmányainak egyikét Keményről írja, s az irodalmi analízisben Gyulai és Salamont tanítványra lesz.

Jellemének ugyanez a fő vonása kedvelteti meg vele a francia irodalomfilozófusokat. Vizsgálódó természete megerősödik és határozott irányba kap az ő műveik olvasásának tanulságai alapján. Irodalmi elve lesz: a megfigyelés és megértés. Ez a kettő objektívvé teszi interpretációit, s megadja neki a lehetőséget, hogy az írók lelkében oly biztosan és eredményesen turkáljon, mint a fiziológus a nyúl beleiben.

Riedl tehát egészen magából beszélt, mikor első egyetemi óráiban az irodalomtörténet fogalmát úgy határozta meg, hogy az a „szellemi tünemények *megfigyelése*”.

Riedl körülbelül a következőképpen beszélte meg magában az ő, irodalomtörténetírói feladatát: előttem van egy író műve, melybe az beleírta a maga egyéniségét,

a kort, melyben élt, s valamit az örök emberiből, mely sem a magáéból, sem a nemzetéből, hanem minden gondolkodó és érző emberéből való, aki csak volt, van és lesz. Én igyekszem ennek a három erőnek: az egyéniségnek, a kornak és az emberinek a működését megfigyelni. Ha e három szempontból szét tudtam elemezni az író alkotását, akkor elértem valami nagyot: megértettem a művet, az írot s az embert.

A megfigyelt irodalmi terméket a teljes megértés után megpróbálom egy bizonyos központi jelenséggel összekötni. A világirodalmat én ugyanis egy nagy tengernek képelem, melybe különböző helyeken véletlenül vagy bizonyos törvényekből kifolyólag valami hullámgyűrűt idéz elő, ami sokszor végigterjed mind halványabb, erőtlenebb vonalakban az egész tengeren. Ezek a gyűrűk izoláltan nem érthetők meg, nekem ismernem kell azt a központi erőt is, mely ennek a hullámgyűrűnek oka, előidézője volt. Ilyen gyűrűk a világirodalomban például: a skolasztika, a lovagi szellem, a reneszánsz, a protestantizmus, a klasszicizmus, a szentimentalizmus, romantika, realizmus stb. Az ezekben felmerült irodalmi termékeket csak úgy tudom helyesen megítélni, ha magát az egész hullámgyűrűt tekintem, s annak szülőokát.

Ha az író művét belehelyeztem a világirodalmi folyamatba, értékéről már meglehetősen szabatosan tudok ítélni. Egy fontos szempontom lesz azonban még, s ez az, hogy megállapítsam a műről, vajon benne van-e az érzelmeknek, az életnek, az emberinek igazsága.

Ezek után az írot megismertem, megértettem, s nyugodtan besorozhatom régi író ismerőseim mellé, fölé vagy mögé. Ennyiben áll az én ítélkező jogom, hogy helyet adjak az igazi írónak, és száműzzem a jelentéktelent. Ezért sem reám hárul az ódium. Ezt maga az általam megállapított fejlődés végzi el, mintegy automata kidobván magából az értéktelen szemetet.

Úgy gondolom, ezekre a gondolatokra lehet visszakövetkeztetni Riedl azon nyilatkozataiból, melyeket az egyetlen hallottunk tőle. Egy alkalommal például ezt mondta: „Minden mű olyan, mint egy hármastükör. Három képet ad nekünk: az első a szerző egyénisége,

a második kora, s a harmadik az általános emberi.”
Petőfi-előadásait így kezdte:

„Célunk Petőfit, ezt a szép csudát megérteni. Mi az megérteni? Petőfi költészetében mintegy sor szellemi tünemény van előttünk. Ezt a sor szellemi tüneményt akarjuk mi odakapcsolni más, politikai, társadalmi, irodalmi tüneményekhez, s oda akarjuk kapcsolni okozati kapcsolatokkal. Tanulmányozni akarjuk különösen három szempontból. Először: hogyan hatottak rá a korviszonyok? Másodszor: minő hatást tett az irodalom Petőfire, és végül — ami leglényegesebb —, miképp nyilatkozik meg költészetében egyénisége?”

Ezzel a módszerrel, ezekkel a szempontokkal tárgyalta Riedl az egyetemen mindenekelőtt a három legnagyobb költőt: Vörösmartyt, Petőfit és Aranyt.

Előadásai csupa apró, sokszor nagyon finom analízisekből álltak. Megesett többször, hogy a felhozott apró vonásoknak nem volt elég fényük arra, hogy az író egyéniségét is megvilágítsák, de különösen Arany költeményeinek elemzésénél oly bravúros lélekboncolást végzett, hogy hallgatósága megfeszült figyelemmel és őszinte irodalmi élvezettel hallgatta.

Műfaji vagy egész irodalmi áttekintéseknél az aprólékosabb elemzést nem használhatván, összehasonlító irodalomtörténeti módszerrel él, s a mi irodalmunk szellemének, irányának változásait összeköti a világirodaloméival, vagy hogy az ő képével éljünk, a hozzánk elvetődött hullámgyűrűket előidéző okokkal kapcsolatosan tárgyalja.

Egyetemi előadásait nem stilizálva, gondosan teleírott papíron hozza magával a terembe, csupán apró papírszeletekre írt jegyzetei fekszenek előtte. Ezért nem kimért, otthon már százszor átgondolt, s éppen azért figyelemkeltésre nem alkalmas az előadása, hanem ötletszerű, momentán természetű, s így sokkal figyelemrehatóbb. Ez mindenesetre előnye előadói modorának, s talán kisebb baj az, ami többször vele jár, hogy az előadott anyag aránytalan, és sok olyan belekerül, ami tulajdonképpen említésre se méltó.

*

Összefoglalólag szólva, Riedl egyetemünk érdeke-
sebb és értékesebb professzorai közé tartozik. Hallga-
tója gyakran jöhet ki órájáról gyönyörűséggel szerzett
sok tanulsággal.